

14. Фігурний, Ю. С. Образ козака-характерніка як відгомін індоєвропейскаго культу война-звіра / Ю. С. Фігурний // Пам'ять століть. – 1999. – № 4. – С. 57–61.
15. Meyers neues Lexikon : in acht Bänden. – Erster Band. A – Bossuet. – Leipzig : Veb bibliographisches Institut, 1961. – 948 S.

Т. П. Хоміч (Беларусь)

ТВОРЧАЕ СУПРАЦОЎНІЦТВА ЮРЫ БЯРОЗКІ З «УЗВЫШШАМ» (ДА 115-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ КРЫТЫКА)

У 1968 г. колішні ўзвышэнец У. Дубоўка ў лісце да Я. Саламевіча згадваў «сучаснага рускага пісьменніка», «які (у маладыя гады) супрацоўнічаў ва «Узвышшы», падпісваючыся «Юры Бязозка» [5, с. 193]. Сапраўды, на працягу двух самых плённых гадоў выдання часопіса (1927–1928) у васьмі нумарах публікаваліся літаратурна-крытычныя матэрыялы гэтага аўтара. У далейшым імя Юры Бязозкі знікла з нацыянальнай культурніцкай прасторы і ў гісторыі савецкай літаратуры Георгій Сяргеевіч Бязозка (1905–1982) застаўся вядомы як рускі пісьменнік, аўтар ваеннай прозы («Красная ракета», 1943; «Ночь полководца», 1946; інш.), высока ацэненай у свой час, напрыклад, В. Быкавым [1, с. 183–184]. Відаць, у сілу неадназначнага стаўлення савецкіх ідэолагаў да працасаў, якія адбываліся ў беларускай літаратуры ў 1920-я гг., перыяд супрацоўніцтва маладога Г. Бязозкі з «Узвышшам» акуратна абмінаўся ва ўсіх прыжыццёвых біяграфічных і аўтабіяграфічных звестках, зрэдку сціпла згадвалася: «займаўся літаратурнай крытыкай». У той жа час М. Мушыньскі ў адзінай да сённяшняга часу навуковай манаграфіі па гісторыі беларускай крытыкі і літаратуразнаўства перыяду 1920–1930-х гг. (1975) прадставіў Ю. Бязозку як аднаго з «вядучых узвышэнскіх крытыкаў» [8, с. 217] (хоць у шэрагах самога аб'яднання той і не значыўся). Пераасэнсоўваючы літаратурна-мастацкі і літаратуразнаўчы вопыт міжваеннага перыяду, уяўляецца важным высветліць, на чым грунтавалася і як выяўлялася творчае супрацоўніцтва Ю. Бязозкі з «Узвышшам», асэнсаваць метады крытыка.

Сувязь Г. С. Бязозкі з Беларуссю невыпадковая: ён нарадзіўся 7 верасня 1905 г. у Вільні, дзе ў настаўніцкай семінарыі ў гэты час працаваў яго бацька, Сяргей Антонавіч. Біяграфічныя звесткі пра жыццё на радзіме досыць скупыя. Дакладна вядома, што летам 1923 г. сямнаццацігадовы Георгій знаходзіўся з бацькамі і сястрой у прыгранічным на той час горадзе Слуцку. Глава сямейства, здольны да арганізацыйнай работы, займаў пры савецкай уладзе пасаду дырэктара слускай школы, а таксама быў прызначаны загадчыкам настаўніцкіх курсаў беларусізацыі, арганізаваных улетку пры школе. Менавіта ў Слуцку адбылася сустрэча, якую добра ведаюць даследчыкі-коласазнаўцы: 7 ліпеня 1923 г. у госці да Бязозкаў завітаў Якуб Колас, які быў запрошаны на цэлы месяц чытаць лекцыі настаўнікам-курсантам. Ліст пісьменніка да жонкі Марыі Дзмітрыеўны, адпраўлены на наступны дзень пасля гэтага візіту, з'яўляецца фактычна адзіным дакументальным сведчаннем-характарыстыкай юнага Г. Бязозкі і крыніцай некаторых біяграфічных звестак. З яго становіцца вядома, што сын «пажылога настаўніка»-славесніка Сяргея Антонавіча скончыў драматычную студыю (калі і якую не ўстаноўлена), добра малюе, «піша вельмі талента расейскія вершы, пераймае крыху Блока, Брусава, імажыністаў, але формы, змест, пачуццё злучаюцца гарманічна і вельмі прыгожа» (вершы публікаваліся пад псеўданімам Ю. Сергеев у 1925 г., але дзе невядома), «незвычайна начытаны», «навейшую расейскую літаратуру ведае, як прафесар, разважае па-прафесарску» і збіраецца ехаць з маці ў Маскву (як можна здагадацца, з думкай пра далейшую вучобу). Слушнае, але пакуль што без адказу,

пытанне ставіць Я. Клімуць, аналізуючы стасункі Я. Коласа і Г. Бярозкі: «...ці ведаў гэты таленавіты юнак хоць каго з беларускіх паэтаў-адраджэнцаў пачатку XX стагоддзя?» [7, с. 97]. З коласаўскага ліста не зразумела ці чытаў госць свае творы, ці згадаваў, напрыклад, Максіма Багдановіча, да якога, як яму падалося, «сваёю інтэлігентнасцю і сваёю паэзіяю» [6, с. 34] падобны сын слуцкага настаўніка. Хутчэй за ўсё, сапраўднае знаёмства Г. Бярозкі з навейшай беларускай літаратурай пачалося пазней, падчас вучобы ў Маскве, калі адбыліся сустрэчы з Ю. Гаўруком, У. Дубоўкам, К. Якаўчыкам і інш. маскоўскімі беларусамі, была наладжана дзейнасць пры Цэнтральным беларускім клубе.

Біябібліяграфічны слоўнік «Беларускія пісьменнікі» сцвярджае, што ў 1927 г. Г. Бярозка скончыў філалагічны факультэт Маскоўскага ўніверсітэта [4, с. 483], але не ўдакладняе, што першым месцам вучобы быў Вышэйшы літаратурна-мастацкі інстытут імя В. Брусава (1923–1925). Між тым, успамінаючы 1920-я гг., і У. Дубоўка, і Ю. Гаўрук, якія навучаліся ў гэтай установе, дакладна згадваюць Г. Бярозку ў ліку яе студэнтаў [9], што з'яўляецца важным фактам для разумення абставін супрацоўніцтва будучага крытыка з «Узвышшам». У 1925 г. брусаўскі інстытут спыніў сваё існаванне, таму да вучацца прыйшлося ў МДУ на літаратурным аддзяленні этналагічнага факультэта. Але знаёмства з беларускімі землякамі ўжо адбылося і пазней толькі ўмацоўвалася.

У 1926 г. Ю. Бярозка паўдзельнічаў у выданні юбілейнага зборніка «Літаратурная творчасць К. М. Міцкевіча (Якуба Коласа)», падрыхтаванага маскоўскімі беларусамі па ініцыятыве У. Дубоўкі. У літаратуразнаўчым даследаванні «Сымон Музыка (морфалёгічны аналіз)» крытык абапіраўся пераважна на тэорыі фармалізму, а ў дадатку (пастскрыптуме) выявіў асабістае захапленне творам, абазначыў надзённасць алегарычных сэнсаў, закладзеных Я. Коласам у мастацкі сюжэт. Паэма разабрана з дапамогай ідэй і тэрміналагічнага апарату, прапанаванага заснавальнікам рускага фармалізму В. Шклоўскім, відным крытыкам ЛЕФа. Ю. Бярозка аперывраваў катэгорыямі «надзіўленне»¹, «матывіроўка прыёму», «апаবাদальнае тармажэнне» ў сюжэце і інш., якія давалі надзею тэарэтыкам выратаваць літаратуру ад практычнай рыторыкі, нярэдка характэрнай для тагачаснай крытыкі. Падрабязны аналіз сюжэтных ходоў, апавадальных прыёмаў, кампазіцыйнай структуры, рытміка-сінтаксічнай арганізацыі, вызначэнне ролі ўстаўных канструкцый у коласаўскай паэме прывялі даследчыка да сур'ёзных высноў аб рамантычным стылі паэмы, яе ліра-эпічным, а таксама іншасказальным характары. Досыць умела Ю. Бярозка стварыў літаратурны кантэкст, падключыў імяны Джона Кітса, Джорджа Байрана, Наваліса і інш., засведчыў выкарыстанне Я. Коласам прыёму вандроўнага героя, характэрнага для твораў еўрапейскіх рамантыкаў, не аспрэчваючы пры гэтым выключную арыгінальнасць «Сымона Музыкі».

Даследаванне мастацкіх набыткаў Я. Коласа было працягнута на старонках часопіса «Узвышша». У артыкуле «Коласава алегарычная навіла» (1927, № 4) Ю. Бярозка падняў пытанні жанравай формы «Казак жыцця», іх стылёвай

¹ Перакладзены з рускай мовы тэрмін В. Шклоўскага – «остранение» (артыкулы Ю. Бярозкі, не надта спрактыкаванага пісаць па-беларуску, перакладаў, магчыма, хтосьці з узвышэнцаў – ці не У. Дубоўка?). Місія мастацтва, на думку рускага тэарэтыка, – «остраніць» аб'екты паўсядзённасці, каб іх звычайнае, будзённае ўспрыманне перавярнулася і абнавілася. У гэтым сэнсе мастацтва з'яго прыярытэтам формы служыць жыццю: абуджае і абнаўляе яго. У нечым блізкай думка пра «ажыўленне быцця» (А. Бабарэка) мастацтвам закладвалася, дарэчы, у семантыку ўзвышэнскага паняцця «аквітызм».

арганізацыі, разгледзеў кампазіцыю, рытміка-сінтаксічную структуру, некаторыя трыпы. Ён выявіў сябе як прафесійны крытык, схільны да навуковага аналізу, зацікаўлены ў вывучэнні фармальна-мастацкага боку літаратуры.

Ужо ў пачатку 1930-х гг. фармальны метад літаратурнага аналізу, трапіўшы пад націск агрэсіўнай рыторыкі афіцыйна, адступіў у бок, а тады, у другой палове 1920-х гг., ідэйна-эстэтычная праграма новага згуртавання «Узвышша», пры ўсёй увазе да «пралетарскага зместу», была скіравана найперш на пошукі «фармальных рэальнасцяў», на пытанні майстэрства. Створаны ў 1927 г. уласны орган друку меў патрэбу ў таленавітых аўтарах, якія будуць развіваць ідэі «ўзвышэнства» не толькі ў мастацкіх, але і ў літаратурна-крытычных творах. Ю. Бязозка не быў сябрам аб'яднання, але яго прынцыпы і падыходы ў аналізе літаратурных з'яў (у далейшым ён схіліцца да фармальна-сацыялагічнага метад) задавальнялі ўзвышэнцаў. У другім у трэцім нумара часопіса ён выступіў у большай ступені крытыкам, чым літаратуразнаўцам (артыкулы «Расейская мастацкая проза» і «Праблемы прыгодніцкага рамана»), разважаў пра неабходнасць рэвалюцыйнай змены старых форм новымі, упершыню падняў пытанне развіцця дакументальнага і прыгодніцкага жанраў у беларускай літаратуры. Многія назіранні ў гэтых і іншых публікацыях Ю. Бязозкі зроблены пад уплывам лефаўскіх канцэпцый, якія прыцягвалі ўвагу шырокіх колаў маскоўскай інтэлігенцыі, а таксама прысутнічалі ў літаратурным жыцці Беларусі. Адчуваецца водгук неадназначных, шмат у чым рэзкіх, катэгарычных праектаў і метадык Б. Аўратава, В. Брыка і іншых крытыкаў ЛЕФа. Невыпадкова і ў манаграфіі М. Мушынскага Ю. Бязозка разглядаецца як «паслядоўны прапагандыст» [8, с. 224] ідэй левага авангарда, некаторыя з якіх прывялі да супярэчлівых высноў у яго ўласных артыкулах, а таксама негатыўным чынам адбіліся на літаратурна-крытычнай думцы ўзвышэнцаў (асабліва гэта тычыцца непаслядоўнага стаўлення да фальклору, да мастацкіх набыткаў папярэднікаў, часам іх адмаўлення).

У 1928 г. Ю. Бязозка стаў адным з ініцыятараў-заснавальнікаў і адказным сакратаром асацыяцыі па вывучэнні беларускай мастацкай культуры пры Цэнтральным беларускім клубе ў Маскве. Згодна праграме дзейнасці асацыяцыі ён стварыў літаратурныя партрэты У. Дубоўкі і З. Бядулі, якія публікаваліся на старонках «Узвышша». Запланаваны былі таксама матэрыялы пра Я. Коласа, К. Крапіву і Я. Пушчу, праўда, у друку яны не з'явіліся.

Узвышэнцы невыпадкова звярнулі ўвагу на развіццё жанру літаратурнага партрэта ў крытыцы. Яны лічылі крытыку формай творчасці, раўназначнай іншым родам і жанрам літаратуры, а партрэт якраз даваў магчымасць шырока карыстацца мастацкімі сродкамі пры стварэнні вобразу таго ці іншага пісьменніка. Вобразнасць і мастацкасць як уласцівасці крытычнай ацэнкі выявіліся ў партрэтах, створаных Ю. Бязозкам. Дзякуючы асабістаму знаёмству з У. Дубоўкам і З. Бядулем, аўтар трапна перадаў іх характары («мройны» [3, с. 132] Бядуля, «шчыры», з «упартасцю» [2, с. 129] Дубоўка), стварыў яскравыя вобразы кожнага з пісьменнікаў. У ацэнках творчасці нямала суб'ектыўнага, як тое адпавядае жанру, а вытлумачэнне мастацкага свету здзейснена з пазіцый, якія былі блізкія ўзвышэнцам. У. Дубоўка прадстаўлены неўтаймаваным беларускім лірыкам, навагарам у фарматворчасці, а З. Бядуля – «поэтам-казачнікам», які, зведаўшы «боль і крыўду за людзей», адыходзіць ад міфа ў бытаапісальную прозу.

Ю. Бязозка надаваў вялікае значэнне развіццю прафесійнай крытыкі, метадалогіі аналізу літаратурнага твора, распрацоўцы розных падыходаў да мастацтва слова, трансліраваў гэтыя думкі на старонках «Узвышша». Яго апошні артыкул у часопісе («Пытанні сучаснага марксысцкага вывучэння літаратуры», 1928, № 5, № 6) быў прысвечаны асэнсаванню літаратуры праз

прызму ідэі эстэтычнай сугесціўнасці твора (А. Весаюўскі). Рэагуючы тут жа на ўнутрылітаратурную барацьбу беларускіх творчых аб'яднанняў, якая бліжэй да 1930-х перарастала ў палітычную, крытык заклікаў «пераключачь энэргію і сублімаваць полемічны задор», «перастаць «крыць» адзін другога» і «заныцца сапраўднай крытыкай».

Прымірэнная пазыцыя Ю. Бязозкі не была прынятая, тым больш і сам ён зрабіў некалькі рэзкіх выпадкаў супраць апанентаў «Узвышша». Адказам на яго артыкул стаў адзін зразгромных матэрыялаў У. Бухаркіна «Марксізм і эклектыка» («Маладняк», 1929, № 5–6), дзе аўтар з'едліва асудзіў погляды ўзвышэнскага крытыка на літаратуру як неадпаведны марксісцкай метадалогіі. Пасля такога адкрытага выпадку Ю. Бязозка замаўчаў, супрацоўніцтва з «Узвышшам» спынілася. Узмацненне агрэсіўнай рыторыкі ў друку было прадвеснікам пераўтварэння літаратурнай крытыкі ў ідэалагічнага цензара, гвалтоўнага знішчэння эстэтычнага іншадумства, прэлюдыяй рэпрэсій.

Літаратура

1. Быкаў, В. Чёрный хлеб правды / В. Быкаў // Поўны збор твораў : у 14 т. – Мінск : Саюз беларускіх пісьменнікаў : М. : ТАА «Выдавецтва «Время», 2005 – Т. 10 : кніга 1 : артыкулы, эсэ, прадмовы, інтэрв'ю, гутаркі, аўтабіяграфіі, выступленні (1957–1980). – С. 182–185.
2. Бязозка, Ю. Літаратурныя партрэты. Уладзімер Дубоўка / Ю. Бязозка // Узвышша. – 1928. – № 2. – С. 121–131.
3. Бязозка, Ю. Літаратурныя партрэты 2. Змітрок Бядуля / Ю. Бязозка // Узвышша. – 1928. – № 4. 128–140.
4. Гарэлік, Л. М. Бязозка Георгій / Л. М. Гарэлік // Беларускія пісьменнікі : біябібліягр. слоўн. : у 6 т. / Ін-т літ. Акад. навук Беларусі ; рэдкал.: І. Э. Багдановіч [і інш.]. – Мінск, 1992–1995. – Т. 1. : Абуховіч – Ватацы / пад рэд. А. В. Мальдзіса. 1994. – С. 483–484.
5. Дубоўка, У. «Я казаў вам шчырую праўду пра той час» / У. Дубоўка // Тэрмапілы. – 2007. – № 11. – С. 192–239.
6. Колас, Я. Збор твораў : у 20 т. / Я. Колас / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы ; рэд. тома Т. С. Голуб, М. І. Мушыньскі. – Мінск : Беларуская навука, 2007 – 2012. – Т. 18 : лісты (1908–1942). – 679 с.
7. Клімуць, Я. Якуб Колас і Георгій Бязозка : жыццёвыя і творчыя стасункі / Я. Клімуць // Каласавіны. Якуб Колас і яго акружэнне : матэрыялы навук. канф., Мінск, 3 лістап. 2005 г. / Дзярж. літ.-мемарыял. музей Якуба Коласа ; склад.: З. М. Камароўская, Г. І. Зайцава. – Мінск, 2006. – С. 96–100.
8. Мушыньскі, М. І. Беларуская крытыка і літаратуразнаўства (20–30-я гады) / М. І. Мушыньскі. – Мінск : Навука і тэхніка, 1975. – 376 с.
9. Уладзімір Дубоўка: ён і пра яго / уклад., прадм., камент.: Г. Севярынец. – Мінск : Лімарыус, 2017. – 537 с.

О. Р. Хомякова (Беларусь)

К ВОПРОСУ О МЕТОДОЛОГИИ АНАЛИЗА КОНФЛИКТА

Художественный текст являет собой антиномическую систему, воссоздающую мир в его раздвоении, сопряжении противоположностей, взаимопроникновении крайностей. Не ко всякой художественной системе можно применить формулу Ф. Шлегеля – «абсолютный синтез абсолютных антитез» [4, с. 174], – но заданный бинарными структурами мышления синтез антитез присутствует в каждом произведении искусства: «... истина есть антиномия, и не может не быть таковою» [8, с. 147], «только антиномии и можно верить...» [8, с. 148].